

**“UZLUKSIZ TA'LIM TIZIMIDA O'QUVCHI-YOSHLARDA
TOLERANTLIK (BAG'RIKENGLIK) MADANIYATINI
SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI”**

Magistrant: Xurboyeva Irodabonu Shokirjon qizi

Ilmiy rahbar: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, v.b. professor

Komilova Xurshida Toxirovna

Mavzuning dolzarbligi. Hozirgi globallashuv va madaniyatlararo integratsiya sharoitida O'zbekistonda yosh avlodni tolerantlik madaniyati ruhida tarbiyalash muhim ijtimoiy-pedagogik zaruriyat hisoblanadi. Uzluksiz ta'lim tizimi (maktabgacha ta'limdan Oliy ta'limgacha) yoshlarni turli millatlar, e'tiqodlar va dunyoqarashlar vakillari bilan o'zaro hurmat va hamkorlikda yashashga tayyorlaydigan asosiy ijtimoiy institutdir.

Mazkur tadqiqot, aynan, tolerantlik madaniyatini shaxsning barcha yosh bosqichlarida bosqichma-bosqich, tizimli shakllantirishning pedagogik mexanizmlari, vositalari va shartlarini ilmiy asoslashga qaratilgani bilan dolzarbdir.

Tadqiqotning maqsadi. Uzluksiz ta'lim tizimining turli bosqichlarida (maktab, kasb-hunar kolleji, oliy ta'lim) o'quvchi-yoshlarda tolerantlik madaniyatini shakllantirishning samarali pedagogik asoslari va modelini ishlab chiqish, nazariy asoslash va amaliyotga tatbiq etishdir.

Tadqiqotning vazifalari. "Tolerantlik madaniyati" tushunchasining zamonaviy pedagogik, falsafiy va psixologik adabiyotlardagi mazmun-mohiyatini qiyosiy-tahlil qilish va uni uzluksiz ta'lim kontekstiga moslashtirish.

1. Tolerantlik madaniyatining tuzilmasini (kognitiv, emotsional-qadriyatli va xulq-atvor komponentlari) aniqlash va uning shakllanganlik darajasini baholash mezonlari va ko'rsatkichlarini ishlab chiqish.

2. Uzluksiz ta'limning har bir bosqichiga xos xususiyatlardan kelib chiqib, o'quvchi-yoshlarda tolerantlik madaniyatini shakllantirishning pedagogik shartlarini aniqlash.

3. O'quvchi-yoshlarda tolerantlik madaniyatini shakllantirishning struktural-funksional modelini yaratish va uni eksperimental tarzda tekshirish.

4. Modelni amaliyotga tatbiq etish bo'yicha pedagoglar va o'qituvchilar uchun ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi

- Tizimli yondashuv: Tolerantlik madaniyati uzluksiz ta'lim tizimining barcha bosqichlarini qamrab oluvchi yagona struktural-funksional model asosida ilk bor tizimlashtirildi.

- Komponentlarning aniqlanishi: Tolerantlik madaniyatining kognitiv (bilimlar), affektiv-qadriyatli (empatiya, hurmat) va praksik (tolerant xulq-atvor) komponentlarining o'zaro aloqadorligi ilmiy asoslandi.

- Pedagogik texnologiyalar: Ta'lim jarayonida interfaol usullardan (case-study, munozara, loyihaviy ta'lim) foydalangan holda, yoshlarda madaniyatlararo muloqot va o'zaro tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishning aniq pedagogik texnologiyalari ishlab chiqildi.

Axamiyati. Tadqiqot natijalari umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari va oliy ta'lim muassasalarining ma'naviy-ma'rifiy ishlar rejasiga kiritish uchun tayyor metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

1. Ishlab chiqilgan pedagogik model bevosita ta'lim jarayonida turli millat va madaniyat vakillari bilan muloqot qilishga tayyor, bag'rikeng va mas'uliyatli shaxsni shakllantirishda samarali vosita bo'ladi.

2. Ishlab chiqilgan diagnostika vositalari ta'lim muassasalarida o'quvchi-yoshlarning tolerantlik darajasini muntazam monitoring qilish imkonini beradi.

Xulosa. Tolerantlik madaniyati shaxsning shaxslararo munosabatlardagi insonparvarlik, madaniyatlararo muloqotga tayyorlik va o'zgalarning dunyoqarashini hurmat qilishga asoslangan integrativ shaxsiy fazilatidir.

- Uzluksiz ta'lim tizimida tolerantlik madaniyatini shakllantirish kontentga (o'quv materiallari), kontekstga (ta'lim muhiti) va metodologiyaga (interfaol usullar) asoslangan tizimli jarayon bo'lishi kerak.

- Ishlab chiqilgan struktural-funksional model pedagogik shartlarga rioya qilingan holda, o'quvchi-yoshlarning tolerantlik darajasini sezilarli darajada oshirishga imkon beradi.

- Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

I. Normativ-huquqiy hujjatlar va Prezident Asarlari

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. (Yangi tahriri). 2020-yil 23-sentabr.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev. "Yangi O'zbekiston strategiyasi". – T.: O'zbekiston, 2021.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Millatlararo munosabatlar sohasidagi O'zbekiston Respublikasi davlat siyosatining konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori. (Tegishli yil va sana ko'rsatiladi).
6. BMTning "Bag'rikenglik prinsiplari deklaratsiyasi" (YUNESKO, 1995-yil).

II. Nazariy va Metodik Adabiyotlar (O'zbekiston Olimlari)

1. Avloniy, A. Turkiy guliston yoxud axloq.¹ – T.: O'qituvchi, 1992. (Milliy tarbiya asoslari)
2. Ishmuhamedov, R. J. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2008.
3. To'raev, A. Tolerantlik tarbiyasining nazariy asoslari. – T.: 2018. (Bag'rikenglik tushunchasining falsafiy-pedagogik tahlili)
4. Madraximova, M. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarda millatlararo tolerantlikni shakllantirishning pedagogik asoslari. – T.: (Dissertatsiya avtoreferatlari va monografiyalar).
5. Shodiev, N. Bag'rikenglik va madaniyatlararo muloqot. – T.: 2020.
6. Qodirov, Q. A. va boshqalar. Oliy pedagogik ta'limda umuminsoniy qadriyatlar tarbiyasi. – T.: 2019.

7. Ziyomuhamedov, B. O. Pedagogika. – T.: TDPU, 2010.

III. Xorijiy Nazariy Manbalar (Psixologiya va Pedagogika)

1. Allport, G. The Nature of Prejudice. – Basic Books, 1954. (Baho, kamsitish va tolerantlikning psixologik asoslari)

2. Berry, J. W. Immigration, Acculturation, and Adaptation.² // Applied Psychology: An International Review. – 1997. (Madaniyatlararo muloqot va adaptatsiya)

3. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.³ – Harvard University Press, 1978. (Shaxs rivojlanishidagi ijtimoiy muhitning oʻrni)

4. Дробницкий, О. Г. Проблемы нравственности. – М.: Наука, 1977. (Axloqiy qadriyatlar va tarbiya)

5. Асмолов, А. Г. Толерантность: Различные парадигмы анализа // Толерантность в общественном сознании России. – М.: 1998. (Tolerantlik tushunchasining tahlili)

6. Байбородова, Л. В. и др. Воспитание толерантности в образовательном процессе. – Ярославль: 2003. (Ta'lim jarayonida tolerantlikni tarbiyalash metodikasi)

IV. Maqolalar, Konferensiya Materiallari va Internet Manbalari

1. Xalqaro ilmiy jurnallar (Scopus/Web of Science ma'lumotlar bazalaridagi) tolerantlik va interkultural ta'lim bo'yicha maqolalar. (Masalan, *International Journal of Intercultural Relations*).

2. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tizimidagi ilmiy-metodik jurnallar (Masalan, "Ta'lim Texnologiyalari", "Xalq ta'limi") maqolalari.

3. Rasmiy veb-saytlar: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, Vazirlar Mahkamasi, Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining rasmiy saytlari (www.gov.uz, www.edu.uz).